

324
808
5612 (193)

НИКОЛА К. ТАХОВЪ

N: 950/925

ЛЕНЪ
И
КУЛТУРАТА МУ
ВЪ БЪЛГАРИЯ.

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА „ПРОСВѢЩЕНИЕ“
1921.

33286

1960

JH6216.5/1/

D5498/1988

Всн. В. Коларов
Централна библиотека
Пловдив

1379

СН. СТОП. АКАДЕМИ
БИБЛИОТЕКА
Изм. № 7106 по чл. 1960

Никола Н. Таховъ

Ленъ и културата му въ България.

Въ България имаме навсѣкждѣ нужднитѣ климатически и почвени условия за отглеждането на лена, едно отъ най-старитѣ културни растения, което се е обработвало още прѣди много хиляди години въ Месопотамия, Сирия и Египетъ и расте въ диво състояние въ областта между Персийски заливъ и Черното море. Туранцитѣ и Арийцитѣ трѣбва да сж разпространили културата му въ Европа.

Съгласно свѣдѣнията отъ Дирекцията на Статистиката въ насъ — „Земледѣлската статистика за 1912 год.“, стр. 58 и 62 и „Мѣсечни статистични свѣдѣния“ за м. м. юни и юли 1919 год., стр. 24 и 25, засѣти сж съ ленъ по години и декари въ старитѣ прѣдѣли на Царството: 1918 г. — 5573·6 дек.; 1912 г. — 3589 дек.; 1911 г. — 4853·8 дек.; 1910 год. — 3452·7 дек.; 1909 год. — 1435·6 дек.; 1908 г. — 1168·5 дек.; 1907 год. — 1423·0 дек.; 1906 г. — 3205·7 дек.; 1905 год. — 2713·5 дек.; 1904 год. — 5932·6 дек.; 1903 год. — 15761·4 дек. (нѣма на лице свѣдѣния за послѣдующитѣ двѣ години).

Българското земледѣлско население е увеличило прѣзъ 1918 г. два пжти повече засѣтата площъ съ ленъ въ сравнение съ срѣдното годишно засѣто пространство за сжщата култура прѣзъ периода отъ 1904 година насамъ. Така, отъ посоченитѣ статистични свѣдѣния се вижда, че срѣщу засѣтитѣ около 3000 декари годишно съ ленъ за периода отъ 1904 г. до 1912 г. включително, въ старата територия на царството, засѣти сж въ сжщата територия прѣзъ 1918 год. 5573 декари съ ленъ. Тази площъ щѣше да бжде значително по-голѣма, ако имаше достатъчно сѣмена и по-голѣма агитация за разпространението на лена и ако той по своето естество не изисква и извѣстни по-специални познания у лицата, които се занимаватъ съ отглеждането му.

При наличността на изброенитѣ прѣчки, тази площъ за 1919 год. е около 3 пжти по-малка отъ пространството, засѣто съ ленъ прѣзъ 1903 год. (15,176 декари).

Частната инициатива и дѣйността на държавата трѣбва да бждатъ насочени, слѣдователно, къмъ отстранението на всички онѣзи причини, които прѣчатъ, за да се отгледа това растение въ оня размѣръ, който би задоволилъ дѣйствителнитѣ нужди на Царството. А ленътъ е важно влакнодайно и маслодайно растение; сѣмената му намиратъ приложение и въ медицината.

Цѣльта на настоящето ми изложение е да дамъ по-важнитѣ наставления за оглеждането на лена и да посоча сръдствата за снабдяване нашитѣ земледѣлци съ сѣмена.

Ленътъ е едногодишно растение и принадлежи къмъ фамилията „Linaceae“. Стеблото му обикновено достига една височина отъ 30—80 с. м., рѣдко 1.5 м.; то е тънко, право, крѣгло и гладко, а на върха разклонено. Разклонението му зависи отъ гъстотата на разстенията; колкото по-гъсто послѣднитѣ растатъ, толкова по-малко се раклоняватъ стеблата и толкова по-благоприятни сж тѣ за добиване на влакно.

Само изолиранитѣ ликови части на стеблото сѣмтаме за ленени влакна, които иматъ дължина 2.2—1.4 Mtr., широчина 90—225 μ . Цвѣтътъ на влакната бива блондиравъ до сивъ. Едно цѣнно качество за лена прѣдставлява свилоподобния му блѣсъкъ. Подъ микроскопъ ленинитѣ влакна се показватъ дебелистѣни, цилиндрични, гладки, на нѣкои мѣста издути; крайщата имъ сж дълги и тънко изострени. Листата му сж 2 1/2 с. м. дълги, цѣлокрайни, гладки, тѣсни, копиевидни, заострени, тринервни, гъстоотоящи и безъ прилистници.

Кратка е трайността на цвѣтоветѣ на лена, които иматъ петолистно вѣнче (синьо или бѣло) и петолистна чашка, 5 тичинки съ по 2 сини прашника, а петъ нишковидни израстъци стоятъ между тичинкитѣ.

Оплодяването на плодника чрѣзъ самонапращане или слѣдъ напращане посрѣдствомъ насѣкоми има за резултатъ образуването на плода (петогнѣздна кутийка), който е малък, топчестъ и въ вѣтрѣшността си раздѣленъ на 10 полуотдѣления. Въ всѣко полуотдѣление, слѣдъ оплодяване и въ нормаленъ случай, се развива зърното, което е дребно, до 5.5 м. м. дълго, съ яйцеобразна форма, сплеснато, богато на протеинъ и масло, съ кафявъ цвѣтъ на обвивката, която жѣдно поглъща вода.

Различаваме ленъ съ разпукливи плодове (linum crepitans) и такъвъ съ затворени плодове (linum usitatissimum). Въ България отглеждатъ неразпукливия ленъ, който има по-високи стебла и запазва повече сѣме, макаръ другиятъ видъ ленъ да дава по-доброкачествено влакно и повече сѣме, което не може да се опази отъ оронване, та се губи по-големата частъ отъ производството му. Въ насъ не се отглежда нито зимния ленъ, нито бѣлия (Сицилийския ленъ); послѣдниятъ дава грубо влакно и се отглежда въ Италия главно заради сѣмената му, които сж около 4 пѣти по-тежки отъ тѣзи на обикновения ленъ.

Умѣрено топлиятъ и влаженъ климатъ е най-благоприятниятъ за лена, който страда отъ голѣми горѣщини и суша, както отъ къснитѣ слани и студове и отъ застояла вода. Равно мѣстоположение съ западенъ наклонъ, разположено близо до море, езеро и рѣка благоприятствува развитието на лена. Той, особено когато се отглежда за влакно, като се напоява искусствено, дава отлични резултати; такова отглеждане се практикува отъ много наши земледѣлци. Вегетационниятъ му периодъ

трае до 4 мѣсеца. Само въ тежкия илъ и сухитѣ пѣсъкливи и варовити почви ленътъ не може да вирѣе. Еднообразна, чиста отъ бурени и лека почва, но при достатѣчна влага, е най-подходящата за лена.

На едно и сѣщо мѣсто ленътъ може да се отглежда само слѣдъ единъ периодъ отъ 6—9 години. Въ новоразорани мѣста ленътъ може да вирѣе. Добри сж за прѣдшественици на лена: рапицата, детелината, легиуминознитѣ, житнитѣ и окопнитѣ растения, но при условие, почвата да е богата съ хранителни вещества и чиста отъ бурени, макаръ ленътъ да нѣма извѣнредно голѣма нужда отъ хранителни вещества.

За лена трѣбва да се избѣгне прѣсното торене съ оборски торъ и изобщо съ азотни торове, защото дѣйствува вѣдно върху качеството на влакното. Трѣбва да торимъ почвата една година прѣди да посѣемъ на нея ленъ. Най-необходими за лена сж азотнитѣ и калиевитѣ хранителни вещества; добри резултати се получаватъ и чрѣзъ торене съ томасово брашно и суперфосфати. За нашитѣ условия, успѣшно се използвава и пепелъта като торъ богатъ съ калиеви хранителни вещества. Нивата се тори силно съ оборски торъ за прѣдшественика на лена, а прѣзъ есенъта се хвърля за лена 60—100 кгр. кайнитѣ и 40—60 кгр. томасово брашно за декаръ или вмѣсто това торимъ напролѣтъ съ по 20—30 кгр. — 40% калиеви соли и суперфосфатъ на декаръ. Двѣ години прѣди да сѣемъ лена, добрѣ е да торимъ нивата съ варъ, когато почвата е бѣдна отъ варъ.

Торѣтъ трѣбва да се разпрѣдѣли навсѣкждѣ еднакво, за да се поеме еднакво отъ коренитѣ на лена, които сж вретенообразни, дълги 14 с. м. и носатъ малки и кѣси странични коренчета.

Особено внимателно трѣбва да се приготви почвата за лена, за да стане тя рохка, добрѣ да се размѣси и да се изравни. Да се внимава да не се изкара между орницата части отъ подорницата. Оранъта трѣбва да се извърши прѣзъ зимата: слѣдъ окопнитѣ оремъ 1—2 пѣти, а слѣдъ другитѣ култури 2—3 пѣти. Послѣдната оранъ трѣбва да бѣде дълбока, но не по-дълбока отъ достигнатата нѣкога дълбока оранъ за дадена нива. Грабленето, екстирпирането и валянето на почвата извършваме прѣзъ пролѣтъта. За сѣме трѣбва да изберемъ материалъ съ запазена лѣскавина, съ хектолитрово тегло 65—75 кгр., чистота 99% и кѣлняемостъ 90—100%. Кѣлняемостъта на лене-ното сѣме трае 2—3 години. Двугодишното сѣме се прѣдпочита за сѣитба.

Ранопосѣтиятъ ленъ — около края на м. мартъ — дава по-голѣми доходи и по-доброкачественъ материалъ отъ късно-посѣтиятъ, прѣзъ м. май и началото на юни. Но ще прѣдпочитаме ранната или късната сѣитба съотвѣтно съ климатическитѣ условия за дадена мѣстностъ, като се има прѣдъ видъ казаното вече, че ленътъ страда отъ късни слани и отъ суша. За прѣс-

ната сѣидба нужно е на декаръ 18 кгр. сѣме, ако сѣмѣ лена и за влакно и за сѣме; достатъчно сж 12 кгр., когато отгледваме ленъ прѣимуществено за сѣме, а 20—30 кгр., ако го отгледваме за влакно. Спестяваме 30—50 процента, ако хвърляме сѣмето съ редова сѣялка. На много мѣста въ България сж изпитали прѣимуществата отъ прѣпоръчителния начинъ да се хвърли сѣмето на два пжти и кръстосано; сѣмето се заравя около 2—3 см. въ земята и слѣдъ 10 дена пониква, но до поникването пазимъ да се не образува кора на нивата и ако се такава образува, трѣбва да я отстранимъ съ брана или съ жбчестъ валякъ.

Стигне ли ленътъ на 6 с. м. височина, трѣбва да се плѣви, защото буренитѣ (особено обвивнитѣ) го задушаватъ. А достигне ли той една височина отъ 15—20 с. м., трѣбва да се прикрѣпятъ на височина 30 с. м. хоризонтално по нивата дълги и гладки прѣчки по двѣ направления — перпендикулярни една на друга, за да се избѣгне по този начинъ полѣгането, особено когато ленътъ е посѣтъ на гжсто за влакно.

На доста мѣста забѣлѣзахъ мин. година голѣми поврѣди отъ полѣгане на лена. Последниятъ се напада отъ земната бѣхла; щомъ се тя появи, хубаво е да се прѣска пепель по нивата.

Беритбата на лена, отгледанъ еднакво и за сѣме и за влакно, се прѣдприема, когато зърната станатъ тъмножелти и нивата добие жълтозеленъ цвѣтъ. Чакаме да окапватъ листата и сѣмената да станатъ кафяви, когато отгледваме лена само за сѣме. Но 10 дена слѣдъ цвѣтението на лена, когато сѣмето е въ млѣчната си зрѣлостъ и само долнитѣ листа почватъ да пожълтяватъ, става беритбата на лена, прѣдначенъ за доброкачествено влакно. Беритбата на лена се извършва чрѣзъ изкубването му съ ржцѣ. Изскубения ленъ се навързва въ малки снопчета, които отъ своя страна се групиратъ въ призматични купи. Слѣдъ изсушаване на снопчетата, за 1—3 седмици, най-напрѣдъ имъ се отдѣля сѣмето, чрѣзъ очукване на плодоветѣ или чрѣзъ прѣкарване горнитѣ краища на сноповетѣ прѣзъ специаленъ гребенъ, дългъ 1 м. и съ по 15—30 с. м. дълги жби, за да се окжсатъ плодоветѣ, слѣдъ очукването на които ще се отдѣли сѣмето напълно. Има и специални машини за отдѣлянето на сѣмето.

Очистенитѣ отъ сѣме ленени стебла, подлагаме на продължително намокряване чрѣзъ така нареченото росно потапяне или чрѣзъ потапянето му въ студена или топла вода. Това потапяне ще прѣкъснемъ, щомъ като влакното на лена почва да се отдѣля отъ край до край. Росното потапяне грае 1—2 мѣсеца и прѣзъ това врѣме простренитъ на тънки пластове по ливади, ниви и открити мѣста ленени стебла се обръщатъ 2—3 пжти седмично.

При потапянето на лена внимава се да има около 15 с. м. вода надъ стеблата. Обикновено, слѣдъ 8—20 дена отъ пота-

пянето на лена въ вода, той става готовъ за по-нататъшно обработване — колкото е по-топла водата, толкова по-бърже ще се извади лена отъ нея; последната не трѣбва да съдържа желѣзо.

Фабрицитѣ скжсватъ това врѣме на 60—70 часа, като си служатъ съ топла вода и разрѣдена сѣрна киселина. Потопянето има за резултатъ да се освободи ликото отъ смоесто и восъчноподобнитѣ вещества, които го свързватъ съ кората и камбиума. Кѣмъ отдѣляне на влакното се пристѣпва едва слѣдъ потапянето и изсушаването на лена. Чрѣзъ очукване на така приготвения ленъ, съ чукъ или специално приготвенъ дървенъ ножъ нареченъ тѣрдлипа, се счупва и раздробява дървесната част на стеблото и се отдѣлятъ лесно влакната, които се сортироватъ и прочистватъ по-нататѣкъ съ специални гребени или машини.

Добива се слѣдния приходъ отъ единъ декаръ посѣтъ съ ленъ и за сѣме и влакно: 60 до 110 кгр. зърно и 18—48 кгр. стебла. Отъ 100 кгр. ленени стебла оставатъ 60—70 кгр. слѣдъ потапянето, а се получаватъ до 12 кгр. хубаво прѣчистени влакна за прѣдене.

При една подписка отъ Дирекцията за С. Г. О. П. прѣзъ 1917/1918 год. за нуждата отъ ленено сѣме у населението ни, оказа се, че невъзможно бѣше да се задоволятъ съ наличнитѣ ни срѣдства, нито минималнитѣ му нужди. Налага се, слѣдователно, държавата да вземе всички мѣрки, за да се произведе въ страната ни поне нужното количество ленъ за сѣме, като нареди до опитнитѣ станции и земледѣлскитѣ училища да отдѣлятъ достатъчно ниви за произвеждане ленено сѣме. Нека се прѣдвиждатъ и премии за произвеждането на ленено сѣме. Агрономитѣ биха допринесли твѣрдѣ много, ако убѣдятъ по-прѣдприемчивитѣ земледѣлци въ района си, да отгледватъ ленъ за сѣме. Желателно е да се прѣпоръчва на първо врѣме, да се отгледва лена поне еднакво и за сѣме и за влакно.

При първа възможностъ да се изпишатъ достатъчно количества ленъ за сѣме отъ Рига.

Когато даденъ земледѣлецъ има възможностъ да отдѣли повече ниви за ленъ, трѣбва въ такива ниви, които се напояватъ, да отгледа ленъ за влакно, а въ ниви, които не се напояватъ — да отгледа ленъ за сѣме, защото въ последнитѣ ленътъ нѣма да получи оня ръстъ, респ. влакно, който би получилъ, ако би се отгледалъ съ напояване.

Имахъ случай да наблюдавамъ земледѣлци, свикнали да отгледватъ ленъ съ напояване, да не смѣятъ да го сѣятъ въ ниви, които не се напояватъ, макаръ климатическитѣ и почвени условия да позволяватъ това. Въ качеството си на агрономъ, за да разсѣя такъво схващане, азъ трѣбваше, съ съдѣйствието на мѣстна земледѣлска кооперация, да прѣдприема редъ подходящи опити.

Повечето земледѣлци у насъ отгледватъ лена по начинъ, пригоденъ изключително за добиване само влакно. Ала берит-

бата извършватъ въ неудобно време, тъй че не могатъ да получаватъ доброкачествено влакно, нито поне толкова сѣме, колко сж хвърлили въ земята. И така, скоро изгубватъ сѣмето му, а погрѣшно отдаватъ резултата за това на липсата отъ добри условия за лена. Тази е голѣмата грѣшка на българския земледѣлецъ, която трѣбва да му се изтъкне, защото го излага на опасността да изгуби до толкова сѣмето на лена при отглеждането му, че да бѣде заставенъ да намали неговата площъ или да не може да посѣе нищо.

Липсата на сѣме у насъ прави да не можемъ да достигнемъ даже онова положение относително засѣтото пространство съ лень, което сме имали прѣзъ 1903 година, макаръ нуждата отъ прежда да е най-чувствителна.

Налага се, прочее, да се запознаятъ повече земледѣлци съ културата на лена и съ доходитѣ му и да се агитира и способствува съ всички срдства за по-бързото и чувствителното му разпространение въ България.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Kuhnert, Der Flachsbaу.
- 2) Kraft, Lehrbuch der Landwirtschaft.
- 3) Von der Goltz, Handbuch der gesamten Landwirtschaft.
- 4) Dr. Karl Steinbrück, Handbuch der gesamten Landwirtschaft.
- 5) Фр. Хитиловъ, Частно земледѣлие.

